

Folia Historiae Artium
Seria Nowa, t. 15: 2017 / PL ISSN 0071-6723

KRONIKA KOMISJI HISTORII SZTUKI POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI ZA ROK 2016

WŁADZE KOMISJI

przewodniczący:
prof. dr hab. Adam Małkiewicz

zastępca przewodniczącego:
prof. dr hab. Jan K. Ostrowski

sekretarze:
dr hab. Kazimierz Kuczman
dr Joanna Ziętkiewicz-Kotz

ODCZYTY W ROKU 2016

14 I mgr Krzysztof Czyżewski, *Nowe spojrzenie na ołtarz główny katedry krakowskiej*

Ołtarz główny katedry krakowskiej w obecnym kształcie jako dzieło architektury jest dokładną kopią z lat 1898–1899 retabulum powstałego przed 1650 r., rozebranego w 1878 r. Do rekonstrukcji użyto oryginalnych rzeźb: ornamentów oraz postaci Chrystusa Zmartwychwstałego i aniołów. Fundacja biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego zrealizowana została według projektu Giovanniego Battisty Gisleniego i zastąpiła wcześniejszą strukturę z lat 1546–1551. Owa renesansowa nastawa w kształcie trójprzelotowego łuku triumfalnego reprezentowała formy „all’antica”, nadal aktualne w momencie podjęcia decyzji o jej wymianie w połowie XVII w. Dowodem atrakcyjności zygmuntońskiego dzieła było jego oddziaływanie – bezpośrednio kopiuje go ołtarz główny w kościele parafialnym w Zebrzydowicach (fundacja Mikołaja Zebrzydowskiego, ok. 1600 r.); stanowiło ono zapewne także inspirację dla Zygmunta III, który sprawił nowe retabulum do prezbiterium kolegiaty św. Jana w Warszawie (1611–1618). Nie widziało potrzeby „reformy” ołtarza wawelskiego w okresie intensywnej modernizacji krakowskich świątyń, podjętej w duchu soboru Trydenckiego już w 1. tercji XVII w. Kluczowym elementem tych działań było zastępowanie średniowiecznych nastaw ołtarzy głównych nowymi, reprezentującymi aktualną stylistykę. Do najważniejszych realizacji zaliczyć należy

zachowane nastawy w kościołach św. Marka (1618), Bożego Ciała (1634) i św. Katarzyny (1634), a także, znaną dziś tylko z opisów, w kościele Dominikanów. Wszystkie wykonano z drewna i pokryto bogatą dekoracją ornamentalną o charakterze manierystycznym. Odosobnione miejsce na gruncie krakowskim zajmował wcześniejszy od nich, kamienny ołtarz w kościele Franciszkanów (fundacja o. Donata Caputa z lat 1596–1597), którego kolumnowa struktura nie została przesłonięta dekoracją. Ołtarz w katedrze krakowskiej wpisuje się w nurt klasycyzujący, kojarzony przede wszystkim z Rzymem, tak jak ołtarz główny w Hofkirche w Lucernie, wzniesiony w 1633 r. przez nuncjusza Ranuccia Scottiego z marmurów ofiarowanych przez kard. Francesca Barberiniego, kanclerza Urbana VIII i protektora Szwajcarii. W 1. połowie w. XVII na terenie Rzeczypospolitej typ ten reprezentowany był głównie retabulami zbudowanymi z różnych odmian kamienia (m.in. w kościołach św. Bartłomieja w Płocku z lat 20. XVII w., św. Michała w Wilnie z 1629 r., św. Trójcy w Różanie – przed 1633 r., katedrze we Włocławku z r. 1639). Biskup Gembicki wybrał jednak drewno do realizacji swej katedralnej fundacji – taka decyzja mogła być motywowana wielorako, być może chodziło o możliwość pozłocenia całej struktury. Co do inspiracji formalnych, wskazać należy przede wszystkim rzymskie retabula w bazylice S. Maria del Popolo (1623–1627) i kościele S. Agostino (1626–1628, proj. Orazio Torriani). Z tymi i innymi dziełami biskup krakowski zapoznał się w czasie wizyty *ad limina apostolorum* w 1645 r. Wydaje się jednak, że bezpośrednią inspiracją dla krakowskiego biskupa było zapoznanie się w drodze powrotnej do kraju z monumentalnym marmurowym ołtarzem wznoszonym w tym czasie w katedrze w Wiedniu kosztem miejscowego ordynariusza Philippa Friedricha Breunera według projektu Johanna Jakoba Pocka (realizacja od 1640 r., konsekracja w 1647 r.). Taką genezę fundacji Gembickiego potwierdza również nietypowy materiał zastosowany jako podobrazie w malowidle przedstawiającym Ukrzyżowanego Chrystusa, w centrum retabulum wawelskiego. Chodzi o blachę cynową, rzadko używaną przez malarzy (przypadkiem szczególnym są dekoracje trumien cynowych), a znajdującą niejednokrotnie zastosowanie w twórczości wiedeńskich artystów: Tobiasza Pocka (przede wszystkim w wielkim *Męczeństwie św. Szczepana* w katedrze w Wiedniu, wym.

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons (CC BY-NC-ND 3.0 PL).